

Itt a lámpám, de hová akasszam?

A múltkori lapszámban több tervezési hibát is említettem, amelyek – véleményem szerint – mind elkerülhetőek lettek volna, ha az előkészítésnél figyelembe veszik legalább a hazai, követendő mintának tekinthető létesítményeket.

Bár az utóbbi években megszorodott a rekonstrukciók száma, sajnos azok a tapasztalatok, amelyek egy-egy munka során összegyűlnek, a legritkább esetben hasznosulnak egy másikban. Különösen fontos (lenne) még a tervezéskor az előzetes felderítés, azaz minél több jó, de akár elrettentő példa tanulmányozása.

Mindez azért jutott az eszembe, mert az előző lapszámban „temetett” Győri Nemzeti Színház rekonstrukciójának egyik tervezője néhány éve felkereste színházunkat, és hosszasan beszélgettünk a Márkus Emília Kamaraterem működtetési tapasztalatairól. Különös véletlenként a scenikai világítást tervező mérnökkel is volt alkalmam a témáról szót váltani, lévén régi ismerősöm.

Ezzel el is értünk a jelen cikk fő témájának választott világítási pozíciók témaköréhez. Győrben egy kellően tágas és magas termet terveztek, ami természetesen variábilis lett volna. Ennek optimális kiszolgálásához keresték a megfelelő világítási tartórendszert. A problémára ismereteim szerint három figyelemre érdemes megoldás született az országban. Az első Pécsen, a Nemzeti Színház kamaratermében. Itt sok, kézi csörlővel mozgatható díszlettartó került elhelyezésre, körbejárható karzattal, egy fix és egy, a terem hosszirányában mozgatható világítási híddal. Tudtommal a terem variábilis átrendezésével felhagytak, de a néző és a játéktér határvonala nincsen „kőbe vésvé”. A mozgó híd két módon is hasznos lehet. Egyrészt oda állítható, ahol az adott előadás szempontjából legideálisabb, így a rajta elhelyezett gépek fényének beesési szöge képes alkalmazkodni a díszlet által

Fényvetők rögzítése a Weöres Sándor Színház Márkus Emília Kamaratermében

támasztott követelményekhez. A másik funkcióhoz már némi szerencse és nem kevés munkaszervezés is szükséges. Abban az esetben, ha semmi

sincs bekötve a díszlettartókba, ami a híd mozgását akadályozná, úgy a fényvetők szerelési és beállítási munkái létrára mászás nélkül elvégezhetőek. Amikor ott vendégszerepeltünk a *Vitéz Mihály* című előadásunkkal, a gégen reflektorokat „érzésre” állítottam be, mert a díszlet egy része már állt, ami némi viszonyítási alapot adott, és a később befüggesztett rengeteg díszletelem még nem akadályozta a híd mozgását. E megoldás mellett szól még, hogy ha kellő sűrűséggel vannak telepítve a díszlethúzó, gyakorlatilag a tér bármely pontja értelmezhető díszlet- vagy fényvető-függesztési pontként. Viszont meglepett, hogy az átadás óta eltelt évtizedekben sem született semmilyen megoldás a karzatok alatti pozíciókra. Így sem az oldalfalakon, sem a karzatok alatt nem készült tartószerkezet a fényvetők elhelyezésére, pedig úgy gondolom, nem csak nekem lett volna szükségem erre.

Megvalósítási sorrendben a budapesti Nemzeti Színház Gobbí Hilda terme a következő figyelemre méltó példa. Itt is több alkalommal volt előadásunk. A terem fölött egy járható, fix hídrendszer található, amelynek elsősorban a korlátjaira lehet

A Márkus Emília Terem fény- és hangvezérlői a munkakarzaton

▶ elhelyezni a világításhoz használt eszközöket, de a hidak között található, mozgatható díszlettartó csövek is igénybe vehetők erre a célra. Ez jobban használható rendszernek tűnik, ami persze költségesebb is, de ez a megoldás sem kompromisszummentes. Fogadjuk el axiómának, hogy minden előadás ott van a „legjobb” helyen, ahol létrejött, így a kimozdításakor még akkor is sok problémát kell megoldani, ha a befogadó hely lényegesen jobb adottságokkal rendelkezik, mint az anyaintézmény. Így lehet, hogy azok az adottságok, amiket én nehézségnek éltem meg, a befogadó hely napi működésében semmilyen gondot nem okoznak. Nekem nagyon nehéz volt a díszlethez megtalálnom az otthonira leginkább hasonló világítási pozíciókat, annak ellenére, hogy a hidakon szabadon mozoghattam. Sajnos sokszor a korlátból a reflektorok nem láttak be akadály nélkül a játéktérre, a díszlettartóra függesztett lámpákat

A Weöres Sándor Színház kamaratermének mennyezeti tartói

Fotó: Főm-Szabó Zsolt (NEMZETI SZÍNHÁZ)

Fényvetők elhelyezése a Nemzeti Színház Gobbi Hilda Termében

pedig nem volt egyszerű elérni és beállítani. Van az a távolság és kihajlás, amikor már az – amúgy oroslánszívű – világosító is visszaretten... Itt szintén nem találtam rögzítési lehetőséget a hidak alatt. Pedig legalább egy fix cső a híd alján nem lenne nagy költség.

Nálunk, a Weöres Sándor Színházban egyetlen elosztásban 12 darab téglalap alakú esőraszter került elhelyezésre a teremben, a hossztengelelyel párhuzamosan pedig 4 ponthúzó pálya lett kialakítva. Most már bánom, hogy a három, 4-4 elemből álló rasztercsoportot nem köttettük össze hosszirányban is. Persze néha kapóra jön a köztük lévő üres tér, de az organikus fejlődés miatt fokozatosan itt is megjelentek ideiglenes átkötések, amelyek többnyire lámpákat hordoztak egy-egy

előadáshoz, aztán, mivel jó szolgálatot tettek, nem kerültek visszabontásra. A raszterek 5,5 méter magasan vannak, nagyjából ez a felső határa a fényvetők létráról történő állításának, szerelésének. Szerencsés esetben egy mászással több reflektor is elérhető, de sokszor az sem egyszerű, hogy a díszletben megtaláljuk a létra helyét. Arra az elmentmondásra nem tudunk megoldást találni, hogy díszlet nélkül nem lehet lámpát állítani, viszont néha a felépített díszlet egyszerűen útban van. Ahol nincs díszlet, ott beépített nézőtér van, így a székeket, amelyeket a díszítők beraknak, a világosítók gyakran átpakolják. Amikor hozzánk érkeztek vendégelőadások, ők sem voltak maradéktalanul elégedettek, mert, ellentétben más játszóhelyekkel, mi nem pakoljuk át naponta a fényvetőket.

Az évek során nagyjából kialakult egy, a különféle elrendezésekhez leginkább bevált lámpakiosztás, amit az egyedi igényekhez igazodva kiegészítünk még eszközökkel, amelyek addig maradnak fenn a raszteren, amíg az adott előadás színben van. Utána visszabontjuk őket, és a raktárban várják az újabb feladatot. A fényvetők éves karbantartásához többször használtunk guruló állványt, „zsiráfot”, ami a teljesen üres teremben remekül használható, de a napi üzemben nem segítene rajtunk, mert a fényvetőinknek csak kis töredékét érnék el róla.

Győrben a miénknél nagyobb belmagasságot terveztek, így a nálunk használt metodika ott már semmiképpen nem használható. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a hagyományos fényvetők mellett/helyett egyre több „robotlámpát” célszerű telepíteni. Ezeket persze ritkábban kell áthelyezni, leginkább csak a karbantartáskor kell kézzel hozzájuk nyúlni, viszont egy harminckilós eszközt létráról nem lehet biztonságosan le- vagy felszerelni. Erre a problémára a mozgatható világítási tartók jelenthetik a jó megoldást, csak a számuk és elrendezésük kérdéses. Amíg a termet egy elrendezéssel használják, viszonylag könnyen meghatározható, hová szükséges világítási tartót telepíteni. Ez még a díszletmozgatásra tervezett felsőgépészettel is összeegyeztethető. Amikor már kétoldalas nézőtér-elrendezésre is igény van, a helyzet kezd bonyolultabbá válni, és hasznos lenne az eddig betervezett tartókra merőleges függesztőszerkezet létesítése is. Ha pedig még több játéktér-nézőtér variációra is igény van, akkor a legmegfelelőbb az egyetlen kiosztású esőraszter. Ez viszont nagyon megnehezíti a díszletmozgatásra szánt felsőgépészet telepítését.

Azt gondolom, ha van elegendő pénzünk, egy leereszthető truss rendszer a legjobb megoldás,

Fotó: Eöhr-Szabó Zsolt (NEMZETI SZÍNHÁZ)

Világítási hidak a Gobbi Hilda Teremben

amelyen zömében „robotlámpák” vannak telepítve. Az egyedi, ezekkel nem megoldható feladatokhoz pedig közbülső áthidalásokra lehetséges a hagyományos kézzel állítható reflektorok felszerelése. De ehhez az kell, hogy a tartószerkezet a szerelési munkákhoz kényelmes magasságig legyen leereszthető, ami azt jelenti, hogy nem praktikus, ha alatta emelt nézőtér vagy színpad van, a díszlet felállítására pedig szinte kizárt. Így a szerelési munkákat még a díszletépítés előtt praktikus elvégezni. A tartórendszer nem lehet létrával elérhetetlen magasságban. A gépi díszletemelők közül csak a fixen telepített ponthúzók jöhetnek szóba, és még ezek használata is rendkívül nagy figyelmet igényel, hiszen a két rendszer kölcsönösen keresztezheti egymást. Így ez a variáció sem nevezhető tökéletesnek, még abban az esetben sem, ha a „robotlámpák” elsőprő többségben vannak a hagyományosakhoz képest, ezért a létrázás csak elvétve szükséges.

Győrben végül is a több, egymással párhuzamos, leereszthető világítási tartó, köztük mozgatható díszlettartókkal elrendezés lett volna a megoldás. Egy szakmai kirándulás során is szóba került ez a téma, és ott hallottam egy számomra meghökkenítő és riasztó megoldást: kollégánk a Távolság Keleten látott egy olyan variálható termet, amely fölött vékony, de erős drótháló volt kifeszítve, ezen mozoghattak a világosítók lámpaállítás közben. Én nem tartom magamat gyávának, de nem lelkesítené, ha egy ilyen kevésbé stabil felületen sétálni kellene dolgoznom. Emellett az állítást végző szakember teljesen a lenti kollégák instrukcióira lenne utalva, mert bármennyire vékony is a háló, az arról visszaverődő fény miatt biztosan nem látná, hogy a díszleten mit eredményez tevékenysége. Emellett a közönség is egy „egzotikus” mintázatot látna a mennyezeten. A hálón előbb észlelné a fény megjelenését, mint ott, ahová azt valójában szánták. A beszélgetés során nem győztük meg egymást,

viszont olyan szerencsém volt, hogy az utazás során egy műemlékben – ahol az esetleg lehulló vakolatdarabok ellen egy vékony hálóra védték a látogatókat – sikerült lefénnyképeznem az egyik ablakon besütő napfény hatását a hálón. Részemről bizonyítást nyert, amit bizonyítani szerettem volna.

A hagyományos elrendezésű termeknél már némileg egyszerűbb a helyzet. Hiszen a mozgó fejes reflektorok használatához már nem kell feltétlenül járható világítási hidat/hidakat létesíteni. A régi épületek többségében ez csak jelentős átalakítással vagy a belső radikális károsításával lett volna megoldható. Néhány külföldi szaklapban és fényvető-katalógusban láttam olyan megdöbbentő képeket – jellemzően az USA-ból –, ahol egy Tudor-stílusú, templomnak látszó teremben a nézőtér fölé helyeztek el egy puritán, vasszerkezetű, járható világítási hidat. A látvány a két rossz találkozás volt: egyrészt egy túldíszített, nem funkcionális tér, amely ugyanakkor megmutatta az egykori építők komoly mesterségbeli tudását, másrészt a rideg technokrata célszerűsége, ami funkcionális ugyan, de ott elborzasztó hatást kelt. Ebbe a problémába több hazai színházépület felújítása során is beleütköztek a tervezők és az üzemeltetők. Veszprémben a míves szecessziós szellőzőrács köré leereszthető teleszkópokra színváltóval felszerelt profilgépeket telepítettek. A működtetés során bebizonyosodott, hogy nem praktikus az ismételt le- és felmozgatás, az előadáshoz igazodó lámpaállítás. Egy idő után beállt egy általánosan használható pozicionálás, ezután a Tungsram Pani reflektorokat már csak a karbantartáshoz eresztették le. Jelenleg már néhány teleszkóp közé alumínium truss került, rajtuk mozgó fejes lámpákkal, ami világítási szempontból feltétlenül előnyösebb, és talán esztétikailag sem rosszabb megoldás. A hasonló építészeti stílusú Soproni Színházban a nézőtér mögött létesítettek járható világítási pozíciókat, ami hosszabb fényutakat és laposabb fénybeesési szögeket eredm-

a horderő
szabványos és egyedi, igény szerint!

ROBUST.hu **ROADbox.hu** **ELIMEX**
elimex.hu

nyezett, viszont biztosította a gépállítás lehetőségét. A lényegesen kisebb méretű Újszínházban két L alakú tartó ad ki egy 2/3 szélességű fényhidat, ezek kifordíthatók, ilyenkor lehetett elvégezni a szerelési, állítási munkát, azután a tartót visszazamozgatva meggyőződni az eredményről. Nagy rutinnal biztosan csökken a szükséges ismétlések száma, de ezt a megoldást sem irigylem. Több olyan helyen megfordultam, ahol a nézőtér felett leereszthető világítási tartókat helyeztek el, rajtuk hagyományos kézzel állítható lámpákkal. Szerencsémre ott többnyire néptáncprodukciókat kellett világítanom, így nem volt szükségem precízen „körbekéselt” kiemelésekre. Ha az előző fellépők vagy a házigazdák használható állapotban hagyták a fényvetőket, célszerű volt azt használni, és csak a legszükségesebb igazításokat elvégezni, mint hosszas próbálkozás után belátni, hogy sokkal jobbat én sem tudok kihozni a helyzetből.

Mindebből a naiv olvasó azt gondolhatja, hogy ahol járható fényhidat létesítettek, ott öröm a munkavégzés. Vannak ilyen helyek is, de a legelrettentőbb anekdoták is ezekhez a közönségtől elzárt helyekhez köthetők. Itt már tapintatból nem nevesítem a helyeket. Kezdjük a megközelítéssel, mert először a reflektor közelébe kell jutni, ha be akarjuk állítani. Néhol ehhez extrém távolságok tartoznak. Ügyszólván megfizethetetlen érzés, amikor télen, izzadtan kirohanhatunk az épületből, hogy 20 méter futás után feljussunk abba a lépcsőházba, ahol három emeletet megmászva már el is érünk ahhoz a létrához, amin feljutunk a padlástérbe. Itt még jött némi bujkálás és hajladozás, és már oda is értünk a munkavégzés helyére. Máshol kimaradt az épület elhagyása, viszont a padlástéren keresztül vezető útvonal teljes joggal viselhetette a „macskajárda” nevet. És mivel a kultúra templomába léptünk, célszerű erősen görnyedt testtartásban közlekedni, ha nem akarjuk beverni a fejünket. Számomra az egyik legemlékezetesebb „fejelés” egy felújított színházban történt. A tervezői figyelem és a költségek nagy része a nézőtérre irányult, így az olyan apróságok, hogy a világosítók nap mint nap kénytelenek egy alacsony „lyukon” guggolva vagy négykézláb áthaladni, már nem számított. A fényhíd felé haladva még észleltem a „lyuk” előtt keresztbe elhelyezett acél I-gerendát, de visszafelé már megfedkeztem róla, így amint átjutottam a szűk keresztmetszeten, gyorsan emelkedni kezdtem. Nagy hiba volt: a fejembe verést ájulás nélkül átvészelttem ugyan, de nem sok hiányzott hozzá. Egy másik épületben, ahol egy ideje már állandó társulat is működik, a teremmel párhuzamos folyosón keresztül juthatunk a fényvetőkhöz, de ehhez előbb még kettős létrával fel kell jutnunk a beépített szekrények tetejére, majd onnét négykézláb tovább, mert a nyílás itt sem tesz lehetővé mást.

Kényelmesen járható nézőtéri világítási híd a Thália Színházban

A nézőteret körülölelő világítási híd a Tháliában

Ha eljutottunk a hídra, gyakran akkor jönnek az igazi megpróbáltatások, és ezek egy része szintén építészeti hibára vezethető vissza. Több helyen a leesés elleni védelemként – szerintem eltűnve – a híd nyílását dróthálóval zárják le. Itt esély sincs arra, hogy kontrolláljuk, mit csinálunk. Aki állított már reflektort, tudja, hogy néhány milliméteres elmozdulás is mekkora különbséget okoz a „célterületen”, így sokszor előfordult, hogy amikor odalent szembesültem munkám eredményével, amit valaki instrukciói alapján végeztem, inkább még egy visszamászás mellett döntöttem. Ennek heroikus voltát még az is erősíti, hogy ezek a helyek többnyire nem a legtisztábbak egy épületben. A „pormacska” szó egyáltalán nem túlzó azokra a dolgokra, amibe az ember beletérdel, rosszabb esetben belehasal. Persze vannak tényleg jól járható és kellően tisztán tartott helyek is, de azért ott sem biztos, hogy maradéktalan lesz örömünk. A Thália Színházban, ahol a nézőtér fölött U alakban végig világítási pozíciót találunk, már-már irigykedni kezdetünk. Főleg, hogy jelenleg a márkás Niethammer profilfényvető-parkot részben lecserélték, és a nagy teljesítményű halogénizzók mellett sok mozgó fejes gépet is telepítettek.

A saját élményeim még a „mindent kézzel kell állítani” korszakhoz kötődnek. Aki próbált már a mélység fölé kinyúlva színlókat cserélni egy 2,5 kW-os profilban, máshogy értelmezi az ismert

rockopera „oly távol vagy tőlem, és mégis közel” sorát, avagy ott „gibbon karhosszúságú munkavállalók előnyben” kiegészítéssel is lehetne világosító állást meghirdetni. A rutinos helyi személyzet nyilván pontosan tudta, melyik pozícióból hová érdemes világítani, de egy vendégszerepléskor rendkívül kevés idő van a világítás beállítására, hiszen gyakran a díszlet sem készül el időben. Így a kapkodásban külön öröm azt hallani: „még kicsit balra kéne!” Közben tudjuk, hogy már a színváltó 230-as dugóját is elhajlítottuk a cél érdekében, de falba ütköztünk. Avagy már csak három gép maradt, de azt a kiemelés, amit a rendező ott a helyszínen kitalált, azokból nem lehet megvalósítani, de akkor mit áldozunk fel a már beállítottak közül? Mindezek után az állítást folytatnánk a proszcéniumnyílás mögött, amitől látszólag csupán két méter választ el bennünket. Viszont a valóságban két emelet le, kettő fel, és 200 méter folyosó... Érttem én, hogy statika és tűzszakaszhatár, de azért...

Egy-egy vendégszereplés során hamar kiderül, melyik a gyorsabb metodika: ha olyanok állítják be a reflektorokat, akik ismerik az előadást, vagy pedig azok, akik ismerik a házat és a helyi technikát. Persze legtöbbször előnyösebb, ha magunk állítunk, mert néha több idő elmagyarázni, mit is szeretnénk, mint megcsinálni. Az egyik színház egy mozitermet alakított át játszóhellyé, ahol egy negyvenes truszt építettek be, fixen a színpad elé. Létrát valamiért nem használtak, így a megszokott reflektorállítási gyakorlat itt az volt, hogy a helyi kolléga kiült a rácestartó tetejére, majd lovaglóülésben végigcsúszott rajta, és lenyúlva pozicionálta a lámpákat. Itt hagytam érvényesülni a már megszerzett rutint, és inkább maradtam a világot jelentő deszkákon.

Mindezekből talán kiderül, hogy minden apróságnak tűnő részlet, ami a tervezés, előkészítés során szinte lényegtelennek tűnik, több ember munkáját nehezítheti, akár évtizedeken keresztül.

Simon Ottó